

10. Шуст Р. Нумізматика. Історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навчальний посібник / Р. Шуст. – К.: Знання, 2007. – 375 с.

Баланюк Наталія Юрївна

кандидат юридичних наук,

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Пенсійне забезпечення було і залишається одним із пріоритетних напрямів соціальної політики діяльності держави. Рівень його розвитку визначається двома основними факторами – рівнем економічного розвитку та станом демократичних засад. Для ґрунтовного дослідження становлення пенсійного захисту, в тому числі й недержавного пенсійного забезпечення, в Україні постає необхідність у визначенні його історичного розвитку.

Проблеми дослідження правових відносин у сфері пенсійного забезпечення порушували такі науковці як: Н. Борецька, Ф. Бурджалова, В. Власова, К. Волинка, В. Колпакова, Є. Кубка, В. Костицький, Н. Карпачова, С. Комарова.

Перші закони для захисту промислових робітників були застосовані на українських землях під Австрією в 1854 р., але тільки в гірничій промисловості (її на українських землях майже не було); в 1902 р. подібний захист введено для залізничників. Під Польщею законом 1924 р. поширено австрійське страхування від нещасних випадків і на ті українські землі під Польщею, що до 1914 р. належали до Російської Імперії. У 1927 р. прийнято закон про пенсійне і інвалідне страхування службовців (також у разі безробіття); у 1933 р. уніфіковано закон про пенсійне страхування як робітників, так і службовців.

На українських землях під Румунією з 1912 р. діяло румунське соціальне законодавство. Лише 1933 р. було видано уніфікаційний закон про соціальне (у тому числі й пенсійне) забезпечення.

На Закарпатті, яке у той період входило до складу Угорщини, до 1924 р. діяв угорський закон 1907 р. про обов'язкове страхування робітників від хвороби, інвалідності й на старість. У 1924 р. введено уніфікаційний закон для всієї Чехословаччини, який пізніше кілька разів змінювався та доповнювався. У 1929 р. введено закон про пенсійне забезпечення для службовців [1, с. 46].

Також, крім обов'язкового соціального забезпечення, існувало також необов'язкове (приватне) забезпечення різних родів порядком угод із приватними товариствами. Обов'язкове пенсійне забезпечення ґрунтувалося на співдії застрахованих робітників і службовців у вигляді сплачування внесків визначеного законом розміру. У деяких випадках ці внески сплачували роботодавці (при страхуванні від хвороби і від нещасних випадків на роботі). У створенні фондів безробіття брала участь також держава бюджетними дотаціями.

Пенсійне забезпечення декларативно введено в СРСР одразу ж після революції, насправді ж поступово в окремих галузях народного господарства: лише з 1937 р. всі робітники і службовці були охоплені пенсійним забезпеченням [2, с. 56].

Наприкінці XIX ст. в Україні, успішно функціонувало понад 200 пенсійних, страхових та емеритальних кас. Поняття «емеритальні каси» було синонімічним до поняття «розподільча система». Отже, можна зробити висновок, що наприкінці XIX – на початку XX ст. в Україні сформувалися два напрямки пенсійного забезпечення: розподільчий і накопичувальний [3, с. 114–115].

Як склалося на практиці, емеритальні каси виявилися фінансово нестійкими, а отже, не давали вкладникам належних гарантій. У даній ситуації приймається рішення щодо переходу до більш ефективнішої моделі фінансування і виплат пенсій, тобто увага керівництва держави автоматично зміщується в бік накопичувальної моделі (пенсійні каси страхового типу).

Здійснивши короткий екскурс в пенсійну історію, акцентуємо увагу на значних подіях 1917 р., що не могли не позначитись на існуванні в Україні недержавної пенсійної системи, пенсійних кас, їхніх учасників та вкладників. Для порівняння: у той час, коли розвиток страхових компаній, а також недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) на Заході відбувався поступово в бік прогресу, то в Україні більше ніж на 60 років вся власність стала державною.

Відновлення недержавних пенсійних фондів як однієї з частин трирівневої пенсійної системи, а також як джерела додаткових пенсійних коштів, стало можливим тільки з проголошенням незалежності та відродженням приватної форми власності на початку 90 років.

Поява перших недержавних пенсійних фондів, які по суті мали лише відповідну назву, але були утворені за різними організаційними формами і фактично займалися акумуляцією коштів населення, припадає також на початок 1990-х років [4, с. 132–139].

Можна зазначити, що на той момент недержавні пенсійні фонди набували достатньої популярності, не зважаючи на те, що спеціалізована нормативна база була відсутня. Лише три комерційні страхові організації (за інформацією Укрстрахнагляду (1997р.): «Грант-Сервіс» (м. Харків), «Аска-Лайф» (м. Донецьк), «Астра-Дніпро» (м. Запоріжжя) – отримали ліцензії на здійснення добровільного пенсійного страхування. Вони діяли в межах ухваленого у 1991 році Закону України «Про господарські товариства» у статусі акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю, керуючись прийнятим у 1993 р. Декретом Кабінету Міністрів «Про довірчі товариства» [5].

До прийняття Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», що набрав чинності лише з 1 січня 2004 р., практично не було прямих законодавчих актів, що регулювали діяльність НПФ, а отже – дуже часто поставало питання відсутності адміністративних важелів впливу на діяльність НПФ, що, у свою чергу, значно підірвало авторитет новостворених установ.

Адміністративно-правовий вплив на діяльність перших недержавних пенсійних фондів здійснювався за допомогою Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III, яким визначено порядок ліцензування небанківських фінансових установ (далі – НФУ), до яких відносилися НПФ та інші інститути недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ), а також види діяльності, здійснення яких є винятковим видом для НФУ і дозволяється тільки після одержання відповідної ліцензії.

Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України було внесено до первинної бази недержавних пенсійних фондів лише 55 організацій, котрі були зареєстровані як недержавні пенсійні фонди, з них фактично діяли лише 22 [6].

На сьогодні діяльність з НПЗ врегульовується понад тридцятьма законами, які, на наш погляд, потребують доопрацювання і вдосконалення. Тому актуальним є питання систематизації пенсійного законодавства в даній галузі, вироблення єдиних методологічних підходів до адміністративно-правового режиму у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

Основоположним адміністративно-правовим документом, норми якого покликані врегульовувати діяльність суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення на правовому, економічному і організаційному рівнях є Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р, допоміжними нормативно-правовими актами є Закони України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», «Про банки та банківську діяльність», «Про страхування», «Про державне регулювання ринку цінних паперів України», «Про інститути спільного інвестування», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Основною помилкою на адміністративно-правовому рівні послугувало те, що вже на момент створення недержавні пенсійні фонди не були належним чином забезпечені від банкрутства.

Таким чином, ще на ранньому шляху свого створення українські недержавні пенсійні фонди були приречені. Навіть прийняті у 1991 р. Закон України «Про пенсійне забезпечення»,

а у 1996 р. Закон України «Про страхування», що надавали можливості трудящим поряд із державним пенсійним забезпеченням укладати договори добровільного страхування додаткової пенсії, не змогли надати належної правової підтримки тоді ще молодим НПФ.

Проблема негативного досвіду функціонування перших недержавних пенсійних фондів була спричинена відсутністю адміністративно-правової бази регулювання їх діяльності, розташуванням відповідних норм у розрізних нормативно-правових актах, недосконалість прийнятих Законів, і, нарешті, відсутність двох основоположних Законодавчих актів: Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення», що набув чинності 1 січня 2004 р., а також Закон «Про недержавні пенсійні фонди», законопроект якого розроблений ще в 1999 р., але станом на 2017 рік й досі знаходиться у своєму первинному вигляді!

Література

1. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран: учебное пособие / К. В. Арановский. – М.: Форум – Инфра-М, 1999. – 488 с.
 2. Баланюк Н. Ю. Правові та практичні аспекти функціонування недержавних пенсійних фондів / Н. Ю. Баланюк // Наукові праці НДФІ України. – 2012. – № 1. – С. 68–78.
 3. Бандур С. І., Кучинська О. О. Система соціального страхування в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку / С. І. Бандур, О. О. Кучинська // Зайнятість та ринок праці. – К., 1999. – Вип. 9. – С. 98–107.
 4. Версаль Н. І., Мороз Ю. М. Недержавні пенсійні фонди: становлення та перспективи розвитку в Україні / Н. І. Версаль, Ю. М. Мороз // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 9 (64). – С. 132–139.
 5. Вітка Ю. В. Недержавні пенсійні фонди: теоретичні та практичні аспекти / Ю. В. Вітка // Юридичний журнал. – 2006. – № 7. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.
 6. Ставлення населення України до запровадження недержавного пенсійного забезпечення: результати дослідження. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua/files/public-opinion.pdf>.
-